

- education (educational and qualification levels "Bachelor", "Specialist") / Ukl.: Solovey M.I., Nikolayeva S.YU., Spitsyn YE.S. ta in. – K.: Lenvit, 2006. – 106 p.
3. Pelekh Y.V. *Tsinnisno-smyslovyy kontsept profesynoyi pidhotovky maybutoho pedahoha: monohrafiya* [Value and semantic concept of professional training of the future teacher] / YU. V. Pelekh; za redaktsijeju M. B. Yevtukha. – Rivne: Tetis, 2009. – 400 p.
 4. *Pedahohichna praktyka z metodyky vykladannya inozemnykh mov u serednikh navchalnykh zakladakh* [Teaching Practice on the Methodology of Teaching Foreign Languages in Secondary schools] / Kol. avtoriv pid ker. S. YU. Nikolayevoyi i V. V. Chernyshch – K.:Lenvit, 2003. – 250 p.
 5. *Pedahohichna praktyka: navch.-metod, posib.* [Teaching practice] – U 2 ch. / Za red. L. V. Pshenychnoyi. A. A. Sbruyevoyi, O.V.Peretyatko. – Sumy: SDPU, 2004. –180 p.
 6. Pidlasyy I.P. *Interaktyvnyy pidruchnyk dlya pedahohiv rynkovoyi systemy osvity* [Interactive tutorial for educators of the market education system] / I. P. Pidlasyy – K.: Vydavnychij Dim «Slovo», 2004. – 616 p.
 7. Sernyak O. M. *Teoretyko-metodychni osnovy pedahohichnoho upravlinnya kolektyvnoyu navchalno-piznavalnoyu diyalnistyu uchniv. Metodychni rekomendatsiyi do vyvchennya spetskursu.* [Theoretical and methodological foundations of pedagogical management of cooperative learning and cognitive activity of students] / O. M. Sernyak. – Ternopil: TNPU, 2008. – 60 p.
 8. Soroka H.I. *Planuvannya ta analiz vykhovnoyi roboty shkoly* [Planning and analysis of the educative work in schools]. – Kharkiv: Osnova, 2003. – 63 p.
 9. Tovazhnyanskyj L. L., Romanovskyy O. H., Ponomarov O. S. *Pedahohika upravlinnya* [Pedagogical management]. – Kharkiv: NTU “KHPI”, 2003. – 408 p.

УДК 378:37.091.12.011.3 – 051: [811.111:37.091.33–028.17

ПРИНА БІЛЯНСЬКА

iryna.bezruka@hotmail.co.uk

аспірантка,

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка

м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ АУДИТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНІХ АУДІОКНИГ

Розкрито психолінгвістичні особливості аудіювання художніх аудіокниг та визначено передумови формування іншомовної аудитивної компетентності майбутніх учителів на їх основі, проаналізовано функціонування психічних процесів та психологічних механізмів аудіювання, а також механізмів художнього сприйняття. Виокремлено та проаналізовано такі механізми аудіювання художніх аудіокниг: психічні процеси (сприйняття, мислення, пам'ять, увага), психологічні механізми (мовленнєвий слух, внутрішнє промовляння, ймовірнісне прогнозування, осмислення, оперативна пам'ять), механізми художнього сприйняття (емоції та почуття, уява, апперцепція, образне та асоціативне мислення), механізми смислової переробки інформації (механізм еквівалентних замінів, перекодування, компресії, розширення, трансформації). Обґрунтовано важливість механізмів обробки інформації для осмислення художніх творів на слух та визначено відповідні уміння. Зроблено висновок, що для ефективного формування іншомовної аудитивної компетентності засобами аудіокниг необхідно: враховувати інтереси студентів, мотивувальні чинники та установки; розвивати уміння переробки інформації; тренувати роботу механізмів аудіювання; активувати апперцепцію перед прослуховуванням; створити умови, за яких студенти мають можливість поділитись своєю проєкцією твору, створити «вторинний текст».

Ключові слова: аудитивна компетентність, аудіокниги, аудіювання, психолінгвістичні передумови, психологічні механізми, художнє сприйняття.

ИРИНА БИЛЯНСКАЯ

аспірантка,

Тернопольский национальный педагогический университет имени В. Гнатюка

г. Тернополь, ул. М. Кривоноса, 2

ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ АУДИТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ СРЕДСТВАМИ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ АУДИОКНИГИ

Раскрыты психолингвистические особенности аудирования художественных аудиокниг и определены предпосылки формирования иноязычной аудитивной компетентности будущих учителей. Внимание сосредоточено на рассмотрении функционирования психических процессов и психологических механизмов аудирования и работе механизмов художественного восприятия. Выделены и проанализированы такие механизмы аудирования художественных аудиокниг: психические процессы (восприятие, мышление, память, внимание), психологические механизмы (речевой слух, внутреннее проговаривание, вероятностное прогнозирование, осмысление, оперативная память), механизмы художественного восприятия (эмоции и чувства, воображение, апперцепция, образное и ассоциативное мышление), механизмы смысловой переработки информации (механизм эквивалентных замен, перекодирования, компрессии, расширения, трансформации). Обоснована важность механизмов обработки информации для осмысления художественных произведений на слух и определены соответствующие умения. Сделано вывод, что для эффективного формирования иноязычной аудитивной компетентности средствами аудиокниг необходимо: учитывать интересы студентов, мотивирующие факторы и установки; развивать умение переработки информации; тренировать работу механизмов аудирования; активировать апперцепцию перед прослушиванием; создать условия, при которых студенты имеют возможность поделиться своей проекцией произведения, создать «вторичный текст».

Ключевые слова: аудитивная компетентность, аудиокниги, аудирование, психолингвистические предпосылки, психологические механизмы, художественное восприятие, проекция, вторичный текст.

IRYNA BILIANSKA

PhD student,

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
Ternopil, Kryvonosa 2 Street

PSYCHOLINGUISTIC PREREQUISITES FOR DEVELOPING LISTENING COMPETENCE OF PRE-SERVICE TEACHERS THROUGH FICTION AUDIOBOOKS

The quality of the professional training of foreign language teachers presupposes high level of their listening competence. However, in non-authentic language environment developing proficiency in listening is recognized as a difficult task. Therefore, Ukrainian methodologists are in search of new ways to improve listening skills of pre-service teachers. The purpose of this article is to explore recent research into psycho-linguistic issues and analyse the grounds for the development of listening competence by means of fiction audiobooks. This paper therefore deals with the analysis of cognitive processes and psychological mechanisms, listening stages (motivational, analytically-synthetic, executive and controlling). It goes on to focus on artistic perception and its mechanisms and the information processing mechanisms. Since fiction is an art of words, specific features of listening to audiobooks are primarily related to the category of art. It is revealed that at all levels of the structure of an artistic text (genre, plot, structure) there are some authors guidelines which guide, direct attention and activate apperception. The typical benchmarks of audiobooks that help to activate apperception (genre, cover, title, sample, summary, reviews, author / narrator, volume, rating etc.) have been determined. It has been found that listening to an audiobook should result into its "projection" in the recipients mind. The "projection" may be materialized through a secondary text. It is concluded that the mechanisms of listening to fiction audiobooks are: 1) mental processes (perception, thinking, memory, attention); 2) psychological mechanisms (speech hearing, articulation, anticipation, comprehension, working memory); 3) mechanisms of artistic perception (emotions and feelings, imagination, apperception, figurative and associative thinking); 4) information processing mechanisms (mechanism of equivalent replacements, transcoding, compression, expansion, transformation). Thus, the following prerequisites for developing listening competence of future teachers have been singled out: 1) interests of students, motivating factors should be considered; 2) students must be taught to analyze, synthesize and process information while listening 3) psychological mechanisms should be developed; 4) apperception should be activated before listening; 5) students should be able to share their "projection" of the audiobook.

Keywords: audiobooks, cognitive processes, fiction, language processing, listening, listening competence, projection, psychological mechanisms.

Якість професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов передбачає високий рівень сформованості їхньої іншомовної аудитивної компетентності. Така компетентність «повинна забезпечувати усне професійне спілкування майбутнього вчителя іноземної мови – як на рівні виконання основних та безпосередніх професійних обов'язків (проведення занять з іноземної мови), так і на рівні професійного усного спілкування із зарубіжними колегами» [22, с. 125]. Однак в умовах відсутності природного іншомовного середовища аудіювання визнається науковцями найскладнішим видом мовленнєвої діяльності, а це спонукає до створення нових ефективних методик із застосуванням сучасних засобів, одним із яких є аудіокнига (АК).

Вивченням психолінгвістичних передумов сприйняття та розуміння мовлення на слух займалися такі українські психолінгвісти, психологи та методисти: В. В. Волков, Н. І. Герасименко, С. В. Засєкін, Л. В. Засєкіна, Л. О. Калмикова, С. І. Куранова, І. М. Лапшина, Т. Б. Патирко, О. О. Селіванова, О. Б. Тарнопольський, Н. В. Харченко та ін. Біля витоків психолінгвістики стояли В. П. Белянін, Л. С. Виготський, Н. І. Жінкін, О. О. Залевська, О. О. Леонтьєв та ін. Значні теоретичні та емпіричні психолінгвістичні дослідження здійснили Г. Альтман, Л. Вандергріфт, М. Гарман, Г. Гьорман, Д. Річардс, Д. Рубін, Д. Філд, П. Г. Фрідман та ін. Вагомий внесок зроблено вченими у розв'язанні проблем смислового сприйняття тексту та вивчення взаємодії продуцента/реципієнта і тексту, а також тексту і його проєкцій. Однак, однією з актуальних проблем в психолінгвістиці залишається проблема адекватного сприйняття та розуміння художнього твору (ХТ).

ХТ вважається методистами одним із найскладніших для осягнення студентами на всіх етапах навчання [21, с. 20]. Щоб повністю реалізувати потенціал художніх АК з метою формування та вдосконалення іншомовної аудитивної компетентності майбутніх учителів необхідно розробити відповідну методику, яка б враховувала психолінгвістичні особливості перебігу процесу аудіювання ХТ.

Мета статті – проаналізувати психолінгвістичні передумови формування іншомовної аудитивної компетентності майбутніх учителів засобами художніх АК.

Загальновідомо, що аудіювання – це рецептивний, реактивний, зовнішньо не виражений, але внутрішньо активний процес слухового та смислового сприймання озвученого мовлення [25, с. 130]. Аудіювання – це вид мовленнєвої діяльності, а будь-яка діяльність включає спонукально-мотиваційну, аналітико-синтетичну та виконавчу фази; завданням викладача є врахування особливостей кожної фази та цілеспрямована організація діяльності [9, с. 76]. Перша фаза аудіювання реалізується складною взаємодією потреб, інтелектуально-пізнавальних мотивів та мети діяльності. Тому врахування інтересів студентів, мотивувальних чинників та установок є невідомою складовою у навчанні аудіювання. На другій фазі – аналітико-синтетичної переробки інформації – виконуються послідовні розумові операції, що приймають, декодують та беруть участь у «внутрішньому оформленні» повідомлення. Так, для успішного протікання процесу аудіювання необхідно навчати студентів аналізувати, синтезувати та обробляти сприйняте на слух мовлення. Третя фаза – виконавча – завершується умовиводом, осмисленням повідомлення (його розумінням або нерозумінням), що є внутрішнім результатом. Ці фази повинні враховуватись при розробці системи вправ для навчання аудіювання на основі художніх АК.

Враховуючи складний внутрішній характер аудіювання, що не піддається безпосередньому аналізу, а також те, що художні АК – це складні і великі за обсягом аудіо матеріали, необхідність зворотного зв'язку у навчальних умовах є очевидною. На основі аналізу наукової літератури [5; 13] вважаємо за доцільне виділити фазу контролю, яка повинна завершувати навчальну аудитивну діяльність. Це фаза зворотного зв'язку, на якій внутрішній результат аудіювання повинен стати матеріальним за рахунок письмового чи усного висловлювання-реакції.

У психології процес аудіювання розглядається крізь призму функціонування пізнавальних психічних процесів та психологічних механізмів, які власне і визнаються

дослідниками одним із основних факторів успішного / неуспішного сприйняття та розуміння іншомовного мовлення на слух. До найважливіших пізнавальних психічних процесів аудіювання відносяться такі процеси: сприймання – цілісне відображення предметів, ситуацій і подій, що виникає при безпосередньому впливі фізичних подразників на рецепторну поверхню органів чуття; мислення – процес опосередкованого та узагальненого пізнання людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях чи зв'язках; увага – це усвідомлене зосередження свідомості людини на певних об'єктах; пам'ять – форма психічного відображення, яка включає запам'ятовування, збереження і поступове відтворення минулого досвіду [23].

Важливу роль під час аудіювання іншомовного мовлення відіграють наступні психологічні механізми: мовленнєвий слух – здатність розрізняти звуки мовлення та ідентифікувати їх з відповідними фонемами [14, с. 282]; внутрішнє промовляння – перетворення звукових образів на артикуляційні у внутрішньому мовленні [14, с. 283]; ймовірнісне прогнозування – здатність передбачати структурне, лінгвістичне та смислове розгортання висловлювання [14, с. 282]; осмислення – процес розкриття і встановлення зв'язків та відношень, який має результативну сторону і може призвести до позитивного та негативного результату: розуміння або нерозуміння сприйнятого на слух мовлення [8, с. 90]; оперативна пам'ять – підсистема пам'яті, яка забезпечує оперативне утримання та перетворення інформації, яка поступає від органів чуття та з довготривалої пам'яті [1, с. 116].

Суть аудіювання полягає в тому, щоб слуховим аналізатором виокремити сприйманий об'єкт та впізнати його, зіставивши з еталонами, які зберігаються у довготривалій пам'яті. Перша дія – це розрізнення, а друга – упізнання. Щоб розрізняти та впізнавати іншомовне мовлення, необхідно перебудувати мовленнєві механізми, котрі пристосовані до рідної мови [7, с. 162]. Всі психічні процеси та психологічні механізми функціонують взаємопов'язано, тому збій у роботі одного з них знизить якість роботи інших. Беручи до уваги індивідуальні особливості студентів, зрозуміло, що психологічні механізми аудіювання не можуть функціонувати у всіх однаково, тому вдосконалення цих механізмів має здійснюватись індивідуально під час самостійної роботи з АК.

Зрозуміло, що в основі сприйняття на слух ХТ лежать ті ж процеси, котрі існують при сприйнятті будь-якого аудіоповідомлення. Враховуючи те, що ХТ мають свої особливості, вважаємо за доцільне проаналізувати, як вони проявляються у процесі аудіювання художніх АК.

Для аналізу проблеми сприйняття ХТ у звукозапису беремо до уваги дослідження психологів, літературознавців, методистів. Особливості сприйняття ХТ досліджували: І. С. Варняк, В. М. Вертугіна, О. О. Залевська, В. О. Мартиненко, Л. М. Метельська, А. І. Новіков, О. В. Орлова, О. О. Сіваченко, В. В. Черниш, та ін. Методичну проблему використання ХТ для розвитку іншомовних умінь вивчали С. Д. Брумфіт, Г. Д. Відовсон, С. Н. Кандлін, Р. А. Картер, М. Н. Лонг, В. Неш, М. Г. Шорт та ін.

Особливості аудіювання художніх АК пов'язані передусім з категорією художності, яка є специфікою як тексту, так і його звукового оформлення. Відомо, що «ніякі навчальні міркування, обумовлені завданнями практичного оволодіння мовою (необхідність збагатити словниковий запас студентів, забезпечити зв'язок тематики ХТ із тематикою навчальних нехудожніх творів і т.д.), не можуть слугувати виправданням для використання у навчальному процесі літературних творів без урахування рівня їх художності» [20, с. 13]. Орієнтація на високохудожню літературу є необхідною для розвитку естетичної потреби та смаку студентів.

Оскільки художня література – це мистецтво слова, основною функцією ХТ визнається естетична функція, що реалізується у впливі на емоційну сферу особистості, викликаючи певні почуття, емоції та переживання. Ми переконані у тому, що художнє аудіо оформлення творів професійними нараторами подвоює естетичний вплив на слухача, активізує уяву і «запускає механізми художнього сприймання» [18, с. 20], сприяючи активній та творчій ролі слухача у цьому процесі. Враховуючи велику кількість безкоштовних художніх АК, начитаних не професіоналами, варто зазначити, що монотонне, емоційно безбарвне мовлення не може забезпечити художнього сприйняття

навіть високохудожнього твору. Тому, одним із основних критеріїв відбору художньої АК повинно бути її художнє озвучення.

За О. В. Орловою, «художнє сприйняття – це функціональний процес літературного діалогу між автором і читачем, який об'єднує авторське світосприйняття, закодоване в тексті художнього твору, та читацьке сприйняття, зумовлене апперцепцією, асоціаціями, настановами і спрямоване на розкодування знакової системи й розуміння змістів у супроводі відчуттів та емоцій, що пробуджуються в душі реципієнта» [16, с. 118]. Таким чином, аудіювання художніх АК можна розглядати як різновид мовленнєвої діяльності, сутність якого полягає в естетичному сприйнятті художнього озвученого твору.

Очевидним є те, що важливу роль у сприйнятті та розумінні художніх АК поряд із пізнавальними психічними процесами відіграють і такі емоційні психічні процеси, як почуття та емоції. Сприймаючи твір, людина перебуває під дією певних моральних установок, ціннісних орієнтацій, що впливають на її ставлення до персонажів та їхніх вчинків. Однак, як зазначає О. В. Орлова, емоції, які читач отримує в процесі естетичного сприйняття, відрізняються від емоцій, що з'являються за звичайних життєвих обставин. Це вторинні емоції, тому що читач переживає біль, жах, радість не в реальному житті, а в уявних подіях та ситуаціях [16, с. 120]. О. В. Орлова стверджує, що «естетичні емоції накопичуються в процесі сприйняття художнього тексту і здатні, набравши критичну масу, вибухнути катарсисом» [16, с. 120].

Поряд із емоціями та почуттями, важливе значення під час аудіювання художніх АК відіграє апперцепція, уява, образне та асоціативне мислення. Апперцепція – різновид і властивість сприймання, в якій виявляється залежність сприймання від попереднього індивідуального досвіду людини, її знань, інтересів, актуальних для неї потреб [23]. У психологічних процесах дією апперцепції вважають «вплив індивідуальних якостей, здібностей, настанов, досвіду субекта на перебіг і результат процесу сприйняття» [16, с. 123]. О. Орлова зазначає, що читацька апперцепція складна і варіативна та залежить від багатьох умов та обставин. У всі рівні структури ХТ (жанр, хронотоп, сюжет, композицію) автори закладають певні орієнтири. Такі орієнтири виконують «функцію психологічних настанов, які концентрують увагу, активізують чуттєво-емоційну роботу читача» [16, с. 120]. Ознаки жанру, назва твору, місце і час, де відбувається дія, спрямовують читацьке сприйняття у потрібному напрямі.

Важливими для апперцепції є читацькі передбачення, які науковці називають «горизонтом читацьких очікувань» [16, с. 120]. Видається слушним визначити, на які саме очікування доцільно орієнтуватись при виборі сучасних англомовних художніх АК. Аналіз англомовних сайтів, на яких АК є доступними для потенційного слухача (Audible, Simply Audiobooks, Audiobooks.com, AudiobooksNow, iTunes, AudiobookStore, On the Go Books, Audio Books Corner, AudioQueue) уможливив виявлення основних орієнтирів, які допомагають вибрати АК відповідно до власних інтересів, а також активувати дію апперцепції: назва жанру, обкладинка АК, назва твору, озвучений зразок, короткий виклад, рецензії (відгуки), імя автора/наратора, обсяг, рейтинг.

Дослідження літературознавців, психологів свідчать, що суттєву роль у сприйнятті ХТ відіграє саме назва жанру. Через категорію жанру художній досвід читача починає взаємодіяти із структурою певного твору. Зв'язок категорії жанру зі сприйняттям відображається у понятті «жанрове очікування». Апелюючи до попереднього читацького досвіду, реципієнт розуміє, що може чекати від прочитання твору певного жанру [2, с. 58]. Особливу роль серед вербальних орієнтирів відіграють заголовки. Вважається, що саме заголовок у згорнутому вигляді відображає основну думку тексту. Є дані, що залежно від складності тексту і від доречності, точності заголовка можна спрогнозувати від 20 до 80 % текстового повідомлення [17, с. 234].

Обкладинка аудіо книги (її зовнішнє оформлення) відіграє значну роль тоді, коли слухач не ознайомлений із автором та його творчістю, але шукає ту книгу, яка зацікавить, впаде в око. Малюнок на обкладинці може стати тим спонукальним фактором, який викличе бажання прослухати аудіо твір, тому що «оформлення книги, як з джерела, народжується зі змісту тексту» [24, с. 228]. Дуже важливим є озвучений зразок АК (обсяг 5 хв), який створює початкові враження від прослуханого, дозволяє припустити чи

вибрана книга відповідає очікуванням слухача. Для не носіїв мови, це один із найважливіших орієнтирів, адже дозволяє визначити чи вибрана книга є доступною для розуміння, чи голос та вимова наратора є приємними та зрозумілими для сприйняття. Разом із рецензіями рейтинг орієнтує слухача на рівень популярності АК, її якість, недоліки чи переваги (сюжету, аудіо оформлення тощо). Короткий виклад дає можливість ознайомитись із персонажами, місцем і часом дії, темою твору тощо. Зобразимо схематично, як активується апперцепція та формуються очікування слухача (рис. 1).

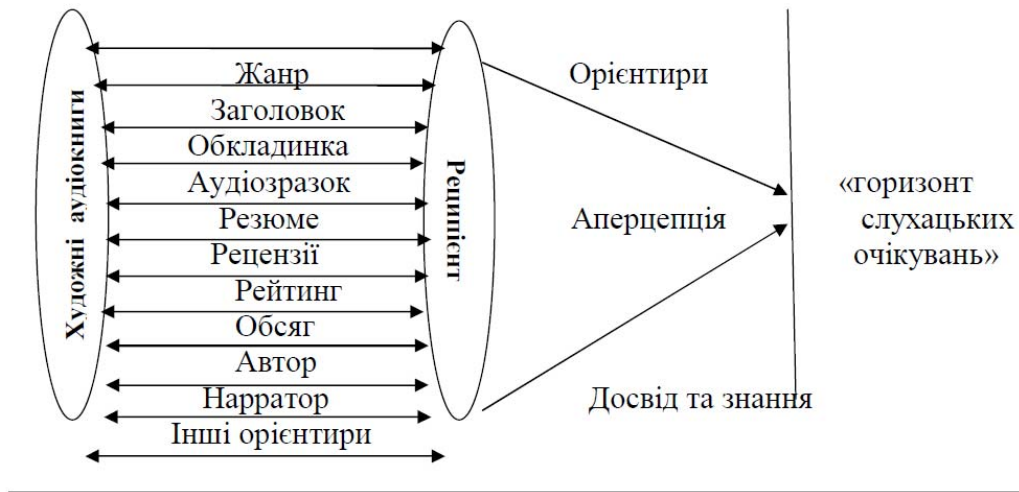

Рис. 1. Формування очікувань слухача перед прослуховуванням АК ХТ.

Смислове сприйняття тексту визнається методистами одним із найскладніших видів мовленнєво-розумової діяльності. Результатом такої діяльності є формуванням у свідомості реципієнта «читацької проєкції» (у контексті нашого дослідження – «проєкції слухача»). Про виникнення такої «проєкції» у свідомості реципієнта, на нашу думку, свідчить розрізнення науковцями понять «текст» і «твір». Значення цих понять унаочнюється науковцями у структурі літературно-художнього комунікативного акту [10]: автор – авторський твір – ХТ – читач (реципієнт) – читацький твір.

Спочатку у свідомості автора з'являється ХТ як ідеально-образна дійсність. Використовуючи знаки певної мови, автор записує його, щоб ознайомити інших із своїм авторським твором. Такий твір – матеріалізований та закодований у словесній формі – називають текстом. Він виконує роль своєрідного повідомлення, котре автор робить доступним для сприймання. Читач (реципієнт) виступає одержувачем цієї текстуальної інформації, внаслідок процесу читання якої у свідомості читача повинен з'явитися власний (читацький) твір, який ми розуміємо як «проєкція». Саме від уміння реципієнта спілкуватися із ХТ та майстерності автора залежить поява читацького твору. Власний твір розбудовується в уяві читача на основі ХТ. В. П. Іванишин робить висновок, що «художній текст – це знакова система, покликана, з одного боку, матеріалізувати авторський твір, а з іншого, сприяти постанню в уяві реципієнта читацького твору» [10].

Важливо відзначити, що безпосередній вплив на сприйняття та розуміння реципієнтом художніх АК мають наратори. Ланцюг взаємодії автора, наратора та слухача можна зобразити аналогічно до ланцюга взаємодії автора та читача ХТ: автор – авторський твір – художній текст – наратор (диктор/актор) – озвучений художній текст (мовлення) – слухач (реципієнт) – твір слухача (проєкція).

Отже, результатом аудіювання ХТ є «проєкція тексту на свідомість, де під впливом мовних засобів тексту формуються певні ментальні структури», які і є результатом розуміння [15, с. 64]. ХТ стимулюють реципієнтів висловити своє ставлення до подій, персонажів чи їх вчинків, а отже і поділитись своєю проєкцією твору. Для того, щоб проєкція, яка виникла в уяві слухача, матеріалізувалась, слухач повинен її певним чином

оформити, зробити доступною для інших, тобто створити усний чи письмовий «вторинний текст». У ланцюгу взаємодії автора, наратора та реципієнта цей текст буде кінцевою ланкою: автор – авторський твір – художній текст – наратор (диктор/актор) – озвучений художній текст (мовлення) – слухач (реципієнт) – твір слухача (проекція) – «вторинний текст».

Отже, проекція прослуханого ХТ – це результат осмислення, обробки, інтерпретації та перекодування мовних, художніх та культурних знаків у зрозумілі для реципієнта значення та образи, що виникає у його свідомості і може стати доступною для інших шляхом матеріалізації. А вторинний текст – це матеріалізована реципієнтом проекція художнього тексту, покликана виразити власне особистісне ставлення до сприйнятого.

Шляхом експерименту (методом «зустрічного тексту») А. І. Новіков підтверджує активну роль реципієнта у процесі сприйняття тексту, котрий «не пасивно реєструє інформацію, що міститься і тексті, не є просто «екраном», на якому проектується зміст тексту, але сам конструє ніби «зустрічний текст», чи «контртекст»» [15, с. 65]. За А. І. Новіковим, контртекст – це набір вербалізованих реакцій реципієнта, що виникає у його свідомості в процесі сприйняття та осмислення текстової інформації. В оформленні (матеріалізації) цих реакцій беруть участь такі механізми: механізм еквівалентних заміни, механізм перекодування, компресії, розширення, внутрішніх трансформацій. Саме за рахунок них опрацьовується і переробляється образне, метафоричне, емоційне мовлення автора, експлікується імпліцитний смисл твору, відбувається формулювання думок та лексико-граматичне оформлення реакцій, усного чи письмового висловлювання.

Розглянемо вищезгадані механізми детальніше.

Механізм перекодування – це встановлення еквівалентності між знаками різної природи із залученням коду ментальних образів як посередника у цьому процесі. [4, с. 41]. Вчені розглядають ХТ як систему різноманітних кодів [12, с. 15]. Ці коди (культурні, національні, художні) також потрібно вміти впізнавати, розшифровувати та перекодувати у власну систему кодів. Перебудова вихідного матеріалу може здійснюватись у трьох напрямках: компресія, розширення та внутрішні трансформації [18, с. 40].

Механізм еквівалентних заміни – це лексико-семантичні заміни. Завдяки його використанню «текст скорочується та перетворюється у фіксовані сигнали, за допомогою яких його потім можна відтворити, але тими словами-еквівалентами, що зберігають загальний смисл цього тексту» [8, с. 90].

Компресія – перетворення первинного тексту на вторинний через скорочення мовного коду. Компресія проявляється у внутрішньому та зовнішньому мовленні. Є дані, що в процесі усної передачі інформації тією ж мовою скорочення обсягу мовленнєвого повідомлення до 60% є цілком нормальним явищем [6, с. 7]. Досліджуючи прийоми мовленнєвої компресії під час синхронного перекладу, І. В. Гурін довів, що вони дозволяють перекладачу синхронізувати темп свого мовлення із темпом мовлення того, хто говорить [6, с. 5]. Це дає підстави припустити, що прийоми компресії дозволяють синхронізувати темп внутрішнього мовлення із темпом мовлення наратора художніх АК, тобто сприяють згортанню внутрішнього промовляння, що, в свою чергу, дозволяє зекономити час для роботи механізму ймовірного прогнозування. Факторами, що обумовлюють застосування компресії під час прослуховування художніх АК, є: 1) дефіцит часу; 2) потреба в одночасному прогнозуванні; 3) необхідність згортання внутрішнього промовляння; 4) звільнення оперативної пам'яті.

Розширення (декомпресія) – це лінійне або вертикальне розширення мовної одиниці (слова, словосполучення, тексту), що виникає в результаті необхідності заповнення фонетичних, морфемних, лексико-семантичних, синтаксичних або культурно-психологічних лакун генетично неспоріднених мов [11, с. 114]. На відміну від компресії, внутрішнє розширення може спричинити збої та втрату інформації під час аудіювання. Це пояснюється тим, що роздуми можуть «відволікати» увагу від твору. Зовнішнє розширення відбувається шляхом уточнень, пояснень понять, явищ, подій за рахунок фонових знань, власного мовного і побутового досвіду, що прямо пов'язані із прослуханою інформацією.

Трансформація є закономірною зміною основної моделі, що призводить до створення вторинної мовної структури [19, с. 224]. Трансформації можна поділити на ті,

ЛІНГВОДИДАКТИКА

що відбуваються за рахунок внутрішнього мовлення, та зовнішні. За рахунок внутрішніх і зовнішніх трансформацій інформація переробляється синонімами, парафразами, еквівалентними замінами; змінюється простішими лексико-граматичними та синтаксичними структурами; художній стиль мовлення трансформується на стилістично нейтральний і є характерним для мовлення реципієнта.

Науковці стверджують, що формування аудитивної компетентності повинно здійснюватись за формулою: сприйняття аудіоповідомлення, його розуміння і подальше його активне опрацювання. Саме активне опрацювання інформації, яка сприймається, дозволяє формувати мовленнєвий досвід особистості [3, с. 82].

Важливо розвивати психологічні механізми, які беруть участь в обробці інформації, за рахунок відповідних умінь, конкретизованих нами у табл. 1.

Таблиця 1

Механізми та уміння смислової переробки інформації

Механізм	Уміння
Механізм еквівалентних заміन	Уміння передавати смисл; уміння робити синонімічні заміни на рівні слова/словосполучення/речення.
Перекодування	уміння Аналізувати; уміння синтезувати; уміння зіставляти; уміння узагальнювати; уміння інтерпретувати; уміння робити висновки; уміння оцінювати.
Компресія	Уміння визначати основну ідею твору; уміння відрізнати основне від другорядного; уміння виділяти основні смислові опорні пункти; уміння виокремлювати ключові слова.
Розширення (декомпресія)	Уміння використовувати фонові знання; уміння використовувати мовний та побутовий досвід; уміння описувати; уміння пояснювати; уміння коментувати.
Трансформація	Уміння перефразувати; уміння змінювати одні синтаксичні/граматичні конструкції іншими.

Отже, механізмами аудіювання художніх АК є психічні процеси (сприйняття, мислення, пам'ять, увага), психологічні механізми (мовленнєвий слух, внутрішнє промовляння, ймовірнісне прогнозування, осмислення, оперативна пам'ять), механізми художнього сприйняття (емоції та почуття, уява, апперцепція, образне та асоціативне мислення), механізми смислової переробки інформації (механізм еквівалентних замін, перекодування, компресії, розширення, трансформації).

Аналіз функціонування зазначених механізмів дозволив виокремити такі передумови формування іншомовної аудитивної компетентності майбутніх учителів засобами художніх АК: врахування інтересів студентів, їхніх мотивів та установок; розвиток умінь аналізувати, синтезувати та обробляти сприйняте на слух мовлення, а також «тренувати» роботу психологічних механізмів; активізація апперцепції слухача за рахунок визначених орієнтирів та попереднього досвіду; врахування активної та творчої ролі слухача у процесі аудіювання художніх АК та їх специфіки для створення умов, за яких студенти могли би поділитися своєю проекцією твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – М.: ИКАР, 2009. – 448 с.

2. Антипова А. М. Восприятие художественного произведения читателем-школьником как научная проблема / А. М. Антипова. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://docplayer.ru/27041741-Glava-3-vospriyatie-hudozhestvennogo-proizvedeniya-chitatelem-shkodnikom-kak-nauchnaya-problema.html>.
3. Бредихина И. А. Аудирование иноязычных текстов академического характера в условиях профессиональной подготовки студентов магистратуры и аспирантов / И. А. Бредихина, Т. Д. Рожина, О. С. Степанова // Педагогическое образование в России. – 2016. – № 4. – С. 81–86.
4. Воробйова М. В. Психолінгвістичні аспекти перекодування вербальних знаків невербальними у процесі актуалізації змісту інтерсеміотичних алюзивних засобів (на матеріалі англомовного публіцистичного дискурсу) / М. В. Воробйова // Нова філологія. – 2012. – № 53. – С. 38–41.
5. Гупка-Макогін Н. І. Навчання майбутніх фахівців з міжнародної економіки професійно орієнтованого англомовного аудіювання у процесі самостійної роботи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Н. І. Гупка-Макогін. – Тернопіль, 2016. – 209 с.
6. Гурин И. В. Приемы речевой компрессии при синхронном переводе с русского языка на английский: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / И. В. Гурин. – М., 2009. – 22 с.
7. Жаркова Т. И. Тематический словарь методических терминов по иностранному языку. – 2-е изд., стереотип. / Т. И. Жаркова, Г. В. Сороковых. – М.: ФЛИНТА, 2014. – 321 с.
8. Задорожна І. П. Організація самостійної роботи майбутніх учителів з оволодіння англомовною компетентністю в аудіюванні / І. П. Задорожна // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2013. – № 1. – С. 89–96.
9. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе / И. А. Зимняя. – М.: Просвещение, 1991. – 222 с.
10. Іванишин В. Пізнання літературного твору: методичний посібник для студентів і вчителів / В. Іванишин, П. Іванишин. – Дрогобич: Видавнича фірма “Відродження”, 2003. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dontsov-nic.com.ua/ivanishyn-vasyl-ivanishyn-petro-piznannya-literatumoho-tvoru/>.
11. Кобзарьова Т. С. Лексико-семантичні трансформації у перекладі французьких науково-популярних текстів українською мовою / Т. С. Кобзарьова // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 46 (2). – С. 113–118.
12. Лановик М. Перекодування художнього тексту як семіотична проблема літературознавства / М. Лановик // Біблія і культура: зб. наук. статей. – Чернівці: Рута, 2008. – Вип. 10. – С. 15–20.
13. Леонтьев А. А. Проблемы развития психики / А. А. Леонтьев. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 584 с.
14. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. – К.: Ленвіт, 2013. – 590 с.
15. Новиков А. И. Текст и "контртекст": две стороны процесса понимания / А. И. Новиков // Вопросы психолингвистики. – 2003. – № 1. – С. 64–76.
16. Орлова О. Сприйняття як літературознавча проблема / О. Орлова. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1574/1/Orlova.pdf>.
17. Симоненко М. А. Как читать текст: психолингвистический поход / М. А. Симоненко. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://xn--80aai1dk.xn--p1ai/journal/prsk/tom-1-2014-g/gumanitarnoe-obrazovanie-i-vospitanie-v-tehnicheskoy-vuzeh-traditsii-i-sovremennost/>.
18. Сіваченко О. О. Навчання аудіювання англомовних драматичних творів студентів старших курсів мовних спеціальностей: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / О. О. Сіваченко. – К., 2009. – 284 с.
19. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія / уклад. М. І. Голянич, та ін. – Івано-Франківськ: Видавець О. М. Голіней, 2011. – 268 с.
20. Смелякова Л. П. Теоретические основы отбора художественного текстового материала для языкового вуза: (на материале английского языка): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Л. П. Смелякова. – СПб., 1993. – 32 с.
21. Соломонова А. А. Лингводидактическое описание ключевых компетенций иностранного студента-филолога: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / А. А. Соломонова. – М., 2010. – 24 с.
22. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти: навч. посібник / О. Б. Тарнопольський. – К.: «ІНКОС», 2006. – 248 с.
23. Термінологічний словник курсу «Основи психології та педагогіки» / упоряд. О. В. Тарасова. – Кривий Ріг, 2005. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.studmed.ru/view/termnologhniy-slovník-kursu-osnovi-psihologiyi-ta-pedagogki_20ff5860299.html.
24. Фіть Л. В. Популяризація видання засобами книжкового дизайну / Л. В. Фіть. // Український інформаційний простір. Науковий журнал. Ч. 2 / гол. ред. М. С. Тимошик. – К., 2014. – С. 225–232.
25. Харченко Н. В. Аудіювання як вид мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку / Н. В. Харченко // Психолінгвістика: зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2012. – Вип. 9. – С. 129–137.

REFERENCES

1. Azimov E. G. *Novyyi slovar metodicheskikh terminov i ponyatiy (teoriya i praktika obucheniya yazykam)* [New dictionary of methodical terms and concepts (theory and practice of teaching languages)], IKAR, 2009, 448 p.
2. Antipova A. M. *Vospriyatie hudozhestvennogo proizvedeniya chitatelem-shkodnikom kak nauchnaya problema* [Perception of a literary work by a pupil-reader as a scientific problem]. (In Russ.) Available at: <http://docplayer.ru/27041741-Glava-3-vospriyatie-hudozhestvennogo-proizvedeniya-chitatelem-shkodnikom-kak-nauchnaya-problema.html> (accessed 30.06.2017).
3. Bredihina I. A. *Audirovanie inoyazychnykh tekstov akademicheskogo haraktera v usloviyah professionalnoy podgotovki studentov magistratury i aspirantov* [Listening to foreign language academic texts in during professional training masters and post-graduate students]. (In Russ.) Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/audirovanie-inoyazychnykh-tekstov-akademicheskogo-haraktera-v-usloviyah-professionalnoy-podgotovki-studentov-magistratury-i> (accessed 30.06.2017).
4. Vorobiova M. V. *Psyhholingvistychni aspekty perekoduvannia verbalnykh znakov neverbalnymi u protsesi aktualizatsii zmistu intersemiotychnykh aliuzyvnykh zasobiv (na materialy anhlomovnoho publitsystychnoho dyskursu)* [Psycholinguistic aspects of recoding non-verbal signs during the actualization of the content of intersemiotic allusive means (based on the material of the English-language journalistic discourse)], *Nova filolohiia*, 2012, № 53, pp. 38-41.
5. Hupka-Makohin N. I. *Navchannia maibutnikh fakhivtsiv z mizhnarodnoi ekonomiky profesiino oriientovanoho anhlomovnoho audiuvannia u protsesi samostiinoi roboty. Dys, kand. ped. nauk* [Training of future international economy professionals to professionally oriented English-language listening in the process of autonomous work], Ternopil, 2016, 209 p.
6. Gurin I. V. *Priemy rechevoy kompressii pri sinhronnom perevode s russkogo yazyka na angliyskiy. Avtoref. diss, kand. fil. nauk* [Speech compression in synchronous interpreting from Russian into English], Moskva, 2009, 22 p.
7. Zharkova T. I. *Tematicheskii slovar metodicheskikh terminov po inostrannomu yazyku* [Thematic dictionary of methodological terms for a foreign language], «Flinta, Nauka», 2014, 321 p.
8. Zadorozhna I. P. *Orhanizatsiia samostiinoi roboty maibutnikh uchyteliv z ovolodinnia anhlomovnoiu kompetentnistiu v audiuvanni* [The organization of future English language teachers selfstudy work on acquiring listening competence], *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriia: Pedahohika*, 2013, № 1, 89-96 pp.
9. Zimnyaya I. A. *Psihologiya obucheniya inostrannym yazykam v shkole* [Psychology of teaching foreign languages in school], Prosveschenie, 1991, 222 p.
10. Ivanyshyn V. *Piznannia literaturnoho tvoriv: Metodychni posibnyk dlia studentiv i vchyteliv* [Cognition of a literary work: A methodological manual for students and teachers] / V. Ivanyshyn, V. Ivanyshyn, (In Ukr.) Available at: <http://dontsov-nic.com.ua/ivanyshyn-vasyl-ivanyshyn-petro-piznannia-literaturnoho-tvoriv/> (accessed 30.06.2017).
11. Kobzarova T. S. *Leksyko-semantychni transformatsii u perekladi frantsuzkykh naukovopopuliarnykh tekstiv ukrainskoiu movoiu* [Lexical-semantic transformations in the translation of French popular science texts into Ukrainian], (In Ukr.) Available at: http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/46-2/16.pdf (accessed 30.06.2017).
12. Lanovyk M. *Perekoduvannia khudozhnoho tekstu yak semiotychna problema literaturoznavstva* [Recoding of artistic text as a semiotic problem of literary criticism], *Bibliia i kultura: zb. nauk. st.*, 2008, Vol. 10, pp. 15-20.
13. Leontev A. A. *Problemy razvitiya psihiki* [Problems of the development of the psyche], M., 1981, 584 p.
14. *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia i praktyka: pidruchnyk dlia studentiv klasychnykh, pedahohichnykh i lingvistychnykh universitetiv* [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice: a textbook for students of classical, pedagogical and linguistic universities] / O. B. Bihych, N. F. Borysko, H. E. Boretska ta in.; [za red. S. Iu. Nikolaievoi], Kyiv, 2013, 590 p.
15. Novikov A. I. *Tekst i "kontrtekst": dve storony protsessa ponimaniya* [Text and "countertext": two sides of the understanding process], (In Russ.) Available at: https://elibrary.ru/download/elibrary_13946932_16651894.pdf (accessed 30.06.2017).
16. Orlova O. V. *Spyiniattia yak literaturoznavcha problema* [Perception as a literary problem], (In Ukr.) Available at: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1574/1/Orlova.pdf> (accessed 30.06.2017).
17. Simonenko M. A. *Kak chitat tekst: psiholingvisticheskiy pohod* [How to read a text: psycholinguistic approach], (In Russ.) Available at: <http://xn--80aai1dk.xn--p1ai/journal/prsk/tom-1-2014-g/gumanitarnoe-obrazovanie-i-vospitanie-v-tekhnikeskome-vuze-traditsii-i-sovremennost/> (accessed 30.06.2017).
18. Sivachenko O. O. *Navchannia audiuvannia anhlomovnykh dramatychnykh tvoriv studentiv starshykh kursiv movnykh spetsialnostei. Dys, kand. ped. nauk* [Teaching advanced University students to listen to English dramas], Kyiv, 2009, 284 p.

19. *Slovník lingvistických terminů: lexicologie, frazeologie, lexicografie* [Glossary of linguistic terms: lexicology, phraseology, lexicography] / M. I. Holianych, R. I. Stefurak, I. O. Babii; [za red. M. I. Holianych], Ivano-Frankivsk, 2011, 268 s.
20. Smelyakova L. P. *Teoreticheskie osnovy otbora hudozhestvennogo tekstovogo materiala dlya yazykovogo vuza: (Na materiale angliyskogo yazyka). Diss. dokt. ped. nauk* [Theoretical bases of selection of art text material for language high school], 1993, 32p .
21. Solomonova A. A. *Lingvodydaktycheskoe opysanye kliuchevykh kompetentsyi ynostrannoho studenta-fyloloha. Diss. kand. ped. nauk* [Lingvodidactical description of key competences of a foreign philologist], M., 2010, 24 s.
22. Tarnopolskyi O. B. *Metodyka navchannia inshomovnoi movlennievoi diialnosti u vyshchomu movnomu zakladi osvity: navchalnyi posibnyk* [Methodology of teaching foreign language speech in a higher linguistic institution: Textbook] / O. B. Tarnopolskyi, K.: «INKOS», 2006, 248 p.
23. *Terminolohichni slovník kursu "Osnovy psykholohii ta pedahohiky"* [Terminological dictionary of the course "Fundamental psychology and pedagogy"], (In Ukr.) Available at:http://www.studmed.ru/view/termnologichny-slovník-kursu-osnovi-psihologiyi-ta-pedagogki_20ff5860299.html(accessed 30.06.2017).
24. Fit L. *Populyaryzatsiia vydannia zasobamy knyzhkovoho dyzainu* [Popularization of the publication by means of book design] / L. V. Fit. // *Ukrainskyi informatsiinyi prostir. Naukovyi zhurnal. Chyso 2 / Kyivskyi nats. un-t kultury i mystetstv, In-t zhurnalistyky i mizhnarodnykh vidnosyn* [za red. M. S. Tymoshyk], Kyiv, 2014, p. 225-232.
25. Kharchenko N. V. *Audiiuvannia yak vyd movlennievoi diialnosti ditei doshkilnoho viku* [Listening as a speech activity of preschool children]. – *Psykholingvistyka.: zb. nauk. prats DVNZ «Pereiaslav-Khmelnyskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Hryhoriia Skovorody».* – Pereiaslav-Khmelnyskyi: PP «SKD», 2012, Vyp. 9, p. 129-137.